

Магновський Ігор Йосифович,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для
органів досудового розслідування
Національної поліції України,
Одеський державний університет внутрішніх справ (м. Одеса)*

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ
ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ
У КОНТЕКСТІ МЕДІАЦІЇ**

Внутрішні суспільно-політичні та соціально-економічні перетворення в Україні спонукають до пошуку альтернативних і дієвих механізмів вирішення цивільно-правових спорів і конфліктів, які «супроводжують», так чи інакше, господарську діяльність держави, де особливе місце посідає медіація, що є ефективним інструментом додаткових можливостей щодо з'ясування та усунення певних непорозумінь між суб'єктами відповідних відносин. Незважаючи на достатню зарубіжну практику застосування медіації, в Україні вона тільки набирає обертів і спонукає до її розвитку з урахуванням міжнародного досвіду, що є одним із перспективних напрямків удосконалення застосування особливої позасудової процедури врегулювання суперечок.

На сьогодні, як наголошують дослідники О. Кармаза, Т. Федоренко та інші, очевидним є те, що кількість спорів і конфліктів, які виникають у житті людини та стосуються приватних чи публічних сфер її життя, є дуже значною. Частина цих спорів вирішуються у суді, частина – шляхом

переговорів, медіації, у третейському суді тощо. Із року в рік зростає навантаження на суб'єктів розгляду цивільних спорів. Приватні спори, які виникають у житті людини, є складним правовим явищем, яке у науці розглядається під різними кутами зору. Запровадження ж ефективного правового механізму врегулювання цивільних спорів є запорукою зниження суспільної напруженості у судовому процесі та реалізацією громадянами прав на захист, гарантованих Конституцією України. Так, за статтею 3 Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року, медіація може бути проведена до звернення до суду або під час судового провадження, або під час виконання рішення суду. Тобто Закон визначив періоди проведення процедури медіації та відніс медіацію до альтернативних засобів вирішення спорів загалом та цивільних спорів зокрема. Відтак, наприклад, згідно із частиною сьомою статті 49 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) сторони можуть примиритися, у тому числі шляхом медіації, на будь-якій стадії судового процесу. Аналіз норм цього Закону засвідчив, що процес медіації може бути одним із форм вирішення спорів шляхом проведення переговорів між сторонами за правилами медіації, визначеними в Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року та ЦПК, однак запровадження інституту медіації у цивільному процесі України потребує додаткових наукових досліджень тощо [1, с. 73].

Своєю чергою стаття 4 Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року передбачає, що медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності, неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації [2].

Л. Бутова пропонує розглядати медіаційну угоду в системі цивільно-правового регулювання як юридичний факт, акт саморегуляції, у якому досягнуто компромісу між конфліктуючими сторонами [3].

Якщо угода укладена за результатами розгляду спору, що носить цивільно-правовий характер, вона розглядається як цивільно-правова.

Оскільки медіаційна не є самостійним різновидом угод, то у залежності від предмету домовленості сторін спору вона підпорядкована нормам відповідного матеріального права, переважно цивільного [4, с. 19].

Особливістю медіаційної угоди, підкреслює Г. Огречук, є урахування юридично значимих положень та особистісних взаємин сторін. Тому неможливо встановлювати будь-які законодавчі обмеження щодо змісту такої угоди. Питання можливого порушення прав та інтересів однієї зі сторін чи третіх осіб у такій угоді потрібно вирішувати відповідно до норм цивільного законодавства [5, с. 134–135].

О. Спектор у дослідженні «Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів» подає визначення переговорів як самостійного універсального способу альтернативного вирішення цивільно-правових спорів, що реалізується через переговорний процес під час безпосередньої конструктивної взаємодії сторін і спрямований на досягнення взаємоприйняттого компромісного рішення [6, с. 14].

Натомість американський вчений Д. Пруїтт розглядає переговори як спробу вирішити певний конфлікт інтересів шляхом мирного діалогу та обговорення проблеми. Це специфічна форма соціальної взаємодії та прийняття рішень, яка передбачає залучення двох або більше сторін із суперечливими інтересами та цілями [7, с. 156].

Уся примирна процедура, вказує Т. Шинкар, будується на паритетних засадах, без будь-якого публічного примусу, а медіатор виступає не суддею, що об'єктивно носить вище становище у судовому процесі, ніж учасники провадження, а третьою незалежною та рівноправною стороною, призначення якої полягає виключно у допомозі учасникам спору в пошуку спільних шляхів вирішення конфлікту. Таким чином, медіація спрямована не на сам конфлікт, тобто не на з'ясування хто правий, а хто винен або на виграш, а саме на конструктивний і спільний пошук рішень [8, с. 85].

Як зазначає І. Ясиновський, процес медіації на відміну від судового не потребує підготовки й надання значної кількості документів, дотримання

процесуальних норм, порушення яких у суді може закінчитися програшем справи, що свідчить про таку її перевагу як відсутність формалізованих процедур [9, с. 117].

В. Резнікова та С. Баран, безпосередньо досліджуючи процедуру проведення медіації, виділяють чотири стадії: 1) попередню (вступну), яка складається із підготовчого етапу (оцінка готовності сторін до медіації, пояснення правил проведення процедури) та етапу індивідуальних зустрічей (вивчення позицій учасників конфлікту, організація простору для проведення процедури, забезпечення взаємного спілкування сторін); 2) відкриваючу (збір інформації, поступове налагодження переговорів між сторонами, пояснення сторін, виклад кожного із них власної позиції, визначення інтересів сторін конфлікту); 3) середню (обговорення та пошук спільних взаємоприйнятних способів вирішення спорів); 4) заключну (укладання угоди) [10, с. 65].

О. Василець та О. Казьмірова, наголошують на інституціоналізації медіації як процесу виникнення, оформлення та функціонування соціального порядку, який сприяє формуванню сучасного громадянського суспільства, а заодно й контролю над медіаційними процесами, зберігаючи гнучкість та багатовимірність процедури [11, с. 16].

Отже, серед практики поширення, яка затребувана часом, дієвих інструментів на основі безпечного примирення та взаємовигідної згоди, що вирізняються своєю гнучкістю позасудових, самостійних, альтернативних способів урегулювання цивільно-правових спорів та конфліктів, у вітчизняному юридичному механізмі забезпечення прав людини дедалі більшого поширення набуває медіація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у законі. № 2–4 (2022). *Часопис Київського університету права*. С. 73–77.

2. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text>.

3. Бурова Л. І. Правова природа медіаційної угоди. *Часопис цивілістики*. 2015. Вип. 18. С. 56–59.

4. Fiata E. L'iniziativa europea sul diritto alla disconnessione. *Lavoro Diritti Europa*. 2021. № 4. P. 1–18. URL: <http://surl.li/fpiwv>.

5. Огренчук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Нац. акад. внутріш. справ. Київ, 2016. 213 с.

6. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 18 с.

7. Pruitt D. G. *Negotiation behavior*. New York : Academic Press, 1981. 257 p.

8. Шинкар Т. І. Застосування медіації в адміністративному судочинстві: вітчизняний та зарубіжний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Київ, 2017. 220 с.

9. Ясиновський І. Г. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. 295 с.

10. Баран С. О. Сутність медіації при вирішенні господарських спорів та її переваги. *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2014. Вип. 19. С. 62–67.

11. Василюк О. І., Казьмірова О. М. Інституціоналізація медіації як завдання державної політики інтеграції щодо соціальних інновацій. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2019. № 4 (44). С. 13–19.